

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

1-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 1 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politehnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Xadjamuratova Matlyuba Xashimovna</i> YOSHLARNI IJTIMOIIY HIMOYA QILISHNING TARIXIY ILDIZLARI	11-15
<i>Abdimo‘minov Oybek Bektemirovich</i> MARKAZIY OSIYODA KO‘PTOMONLAMA MUNOSABATLAR: TARIXIY YONDASHUVLAR, SIYOSIY VA IQTISODIY INTEGRATSIYA	16-22
<i>Шадманов Турдибай Рузобаевич</i> ПРОБЛЕМЫ ПЛАНИРОВАНИЯ ПРИ СТРОИТЕЛЬСТВЕ ЖИЛЬЯ В УЗБЕКИСТАНЕ В ПЕРИОД 1940-1960 ГГ	23-27
<i>Мирзаева Наргиза Беркиновна, Рузиева Мухлиса Баходир кизи</i> ИНВАЛИДНОСТЬ И ЕЕ ИСТОРИЯ. СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ИНВАЛИДОВ В УЗБЕКИСТАНЕ	28-33
<i>Abdug‘aniyev Bekzod Abduvali o‘gli</i> SUG‘DIYLARDA DIN MASALASI: ZARDUSHTIYLIK VA MAZDAKIYLIK	34-40
<i>Umrzoqov Maqsud Shokirovich</i> V.L.VYATKINNING SAMARQANDNING TARIXIY YODGORLIKLARINI O‘RGANISHGA DOIR ISHLARI	41-46
<i>Ochildiyev Lochinbek</i> QASHQADARYO VOHASI TARIXIY-MADANIY YODGORLIKLARI, ZIYORATGOHLARI ULARNING TARIXIY-ETNOGRAFIK XUSUSIYATLARI	47-56
<i>Mamatqulov Bekzod, Bozorov Alisher</i> O‘ZBEKISTONDA SANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHIDA JANUBIY VILOYATLARNING O‘RNI (1924-1991-YILLAR)	57-64

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Мамажонов Акрамжон</i> МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАР (УМУМЛАШГАН ДАРОМАДЛАР) ТЎҒРИСИДАГИ ҲИСОБОТ ВА УНИ ШАКЛЛАНИШИ	65-71
<i>Xolmurotov Xolilla</i> O‘ZBEKISTONDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINI RIVOJLANTIRISH VA ENERGOSAMARADORLIKNI OSHIRISH ISTIQBOLLARI: IQTISODIY VA IJTIMOIIY TAHLIL	72-83
<i>Karimov Khojakbar</i> INNOVATION POTENTIAL AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN'S MANUFACTURING SECTOR: ENHANCING EFFICIENCY THROUGH AI-DRIVEN MANAGEMENT OF INNOVATIVE INFRASTRUCTURES	84-90
<i>Тўлаков Улуғбек Тошмаматович</i> СОЛИҚ МАЪМУРИЯТЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВЛАР	91-105

<i>Xolmurotov Fozil</i> RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH VA EKSPORTNI RIVOJLANTIRISH ORQALI MINTAQAVIY IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH: NAZARIYA VA AMALIY YONDASHUVLAR	106-118
<i>Komilov Bakhtiyorjon</i> OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA	119-129
<i>Abdusattorov Sodiqjon</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI TURLARI	130-134
<i>G'anibayev Ilxomjon</i> AUDITORLIK DALILLARI ISHONCHLILIGINI TA'MINLASHDA INTERVYU USULINING AHAMIYATI	135-145
<i>Akhmedov Khasan</i> ISSUES OF IMPROVING THE SYSTEM OF COMPENSATION PAYMENTS UNDER COMPULSORY CIVIL LIABILITY INSURANCE	146-153
<i>Саттаров Абдусамат Умиркулович</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЁТДА БАҲОЛАШ МЕТОДИКАСИ ВА УНДА ЭКОНОМЕТРИК УСУЛЛАР	154-159
<i>Musamukhamedov Azimjon Jamoliddinovich</i> O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MIKROMOLIYA: BARQARORLIK VA FAROVONLIK SARI ADOLATLI YO'L	160-168
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Xaitov Elmurod Bekmurodovich</i> DUNYO AHOLISINING O'SISH DINAMIKASIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOIIY KO'RSATKICHLAR VA AHOLI HAYOT SIFATI	169-174
<i>Shaydullayev Normuhammad</i> BIOEPISTEMOLOGIIYA YOKI EPISTEMOLOGIIYADA FANLARARO YONDASHUVLAR	175-179
<i>Sulaymonov Maxmudjon Shuxratbekovich</i> O'ZBEKISTONDA FUQAROLIK POZITSIIYASI SHAKLLANISHIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI IJTIMOIIY OMILLARNING FALSAFIY TAHLILI	180-185
<i>Berdaliyeva Sevara</i> YUSUF XOS HOJIBNING AXLOQIIY QARASHLARINI SHAKLLANISHINING TARIXIIY-IJTIMOIIY OMILLARI	186-198
<i>Ergashev Urolbek Berkinovich</i> AHMAD TOSHKO'PRIZODA ILMLAR TASNIFINING AHAMIYATI	199-205
<i>Qaxorov Pulotjon Xursanmurodovich</i> INSON GO'ZALLIGI VA UNING AXLOQIIY BAHOSI	206-211
<i>Абдуллаходжаев Гайрат</i> ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ	212-215
<i>Ro'ziyev Maqsud O'rinovich</i> ABULHASAN BAXMANYOR SHAXSIYATI VA MA'NAVIY MEROSI	216-220

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>O'zbekov Umidjon Narzullo o'g'li, Boboqulova Nilufar Xayrullo qizi</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM INGLIZ TILI DARSLARIDA OG'ZAKI NUTQNI SHAKLLANTIRISH	221-225
<i>Kamalova Madina</i> CHINGIZ AYTMATOV ASARLARIDA BOLA RUHIYATI	226-230
<i>Karimov Rivojiddin Gulamjonovich</i> DISCOURSE AND ITS LINGUOCULTURAL INTERPRETATION	231-240
<i>Baxtiyorova Maftuna Baxtiyorovna</i> INGLIZ TILIDA ANTROPONIMIK BIRLIKLARNING LEKSIK-SEMANTIK TAHLILI	241-246
<i>Nurmuxammedov Yusuf Shakarboyevich</i> FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING MA'NO QATLAMLARI, METAFORA VA METONIMIYA KABI LINGVISTIK HODISALAR BILAN ALOQASI	247-251
<i>Xujakulov Ravshan Isroilovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA XALQ TABOBATIGA OID LEKSIK BIRLIKLARNING DERIVATION TADQIQI	252-258
<i>Olimova Khurshida Vaydillayevna</i> "PROPER NOUNS IN ENGLISH AND UZBEK: STRUCTURE AND THEIR UNIQUE FEATURES"	259-263
<i>Ermatov Ixtiyor, Risqulova Muslima</i> "DEVONU LUG'OTIT TURK" ASARIDA TOPONIMLARNING BERILISHI	264-269
<i>Abduraimova Dinara Bahodir qizi, Abdullayeva Nilufar Ramazonovna</i> INGLIZ TILIDAGI LEKSIK MATERIALLARNI BOYITISHDA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARNING O'RNI	270-273
<i>Mardonov Maxmud</i> LATIFALARNI TASNIF QILISH MEZONLARI VA TASNIFOTI	274-280
<i>Nazarov Sardor Shamurodovich</i> A COMPARATIVE STUDY OF STRUCTURAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGE WORD COMBINATIONS	281-284

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Абдурасулова Кумриниса Раимкуловна, Каракетова Дилноза Юлдашевна</i> КРИМИНОЛОГИЯДА САБАБИЯТ	285-302
<i>Yumatov Bogdan Olegovich</i> APPROACHES TO UNDERSTANDING THE PRINCIPLES OF ANTI-CORRUPTION MONITORING	303-309
<i>Абдурахманова Нодирахон</i> ПРОБЛЕМЫ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ СМАРТ-КОНТРАКТОВ В ЗАКОНОДАТЕЛЬНО УЗБЕКИСТАНА	310-317
<i>Бекбутаева Лобар</i> СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ ДЕТЕЙ-СИРОТ И ДЕТЕЙ, ОСТАВШИХСЯ БЕЗ ПОПЕЧЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ СТАНДАРТЫ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ	318-323

<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li</i> CHIQINDILARNI TRANSCHEGARAVIY TASHISH VA OLIB O'TISHNING XALQARO HUQUQIY TARTIBI	324-329
<i>Саидов Шохруххон Музаффарович</i> ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИНИНГ ҲУҚУҚ ИЖОДКОРЛИГИ ФАОЛИЯТИДАГИ ИШТИРОКИНИ БАҲОЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	330-338
<i>Maxmudov Sunnat Azim o'g'li</i> AYBLILIK TO'G'RISIDAGI MASALANI HAL QILMAY TURIB JINOYAT ISHINI TUGATISH TARTIBI: QONUNCHILIKDAGI MUAMMOLAR TAHLILI	339-348
<i>Inomxo'jaeva Sanobar Muxammadixonovna</i> JAMIYATDA HUQUQIY ONGNI RIVOJLANTIRISHDA HUQUQIY TARBIYA USULLARINING AHAMIYATI	349-355
<i>Mirzakarimova Dilafruz Doniyorovna</i> SUN'IY INTELLEKT, ROBOTOTEXNIKA VA HUQUQ: SUN'IY INTELLEKTNING XAVFSIZ KIBERXAVFSIZLIK TIZIMLARIGA TA'SIRI	356-362
<i>Raximjonova Nargizaxon Raximjonovna</i> YAGONA JINOYATNING JINOYAT-HUQUQIY TAVSIFI	363-368
<i>Dehqanov Raxmatilla Mirzaraxmat o'g'li</i> ISTE'MOLCHILAR ISHTIROKIDAGI TRANSCHEGARAVIY MUNOSABATLAR UCHUN QO'LLANADIGAN HUQUQ	369-374
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Iminaxunova Iroda Xuseynovna</i> DIAGNOSTIK YONDASHUV ASOSIDA XORIJIY TILNI O'QITISH IMKONIYATLARI	375-379
<i>Xusanova Mohira</i> XORIJIY TILLARNI O'QITISH VA NAZORAT QILISHNING MAZMUNI	380-386
<i>Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich</i> TEXNIK VA SAN'AT FANLARINI INTEGRATIV O'QITISHDA SINERGETIK KOMPETENTLIKNI TAKOMILLASHTIRISH	387-391
<i>Erkulova Feruza Melikuziyevna</i> THE ROLE OF METHODOLOGICAL TRAINING IN ENHANCING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS	392-402
<i>Malikova Madina Abduraxmon qizi</i> INGLIZ TILI DARSLARINI O'QITISH JARAYONIDA HAMKORLIK VA KOOPERATIV O'QITISH TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING USTUVOR USULLARI	403-407
<i>Умаров Азиз Авазович</i> РОЛЬ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ: МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ	408-412
<i>Рахмонова Шалола Фахриддин кизи</i> ЖАМИЯТ РИВОЖЛАНИШИДА МЕДИА КОМПЕТЕНЦИЯНИНГ ЎРНИ	413-417
<i>Boymirzaeva Raximaxon Xoshimjonovna</i> XALQ TA'LIMI PEDAGOGLARNI MALAKASINI OSHIRISH JARAYONIDA HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHGA OID XORIJ TAJRIBASI	418-427

<i>Jamolova Mohigul Baxtiyorovna</i> BO'LAJAK CHET TILI FANI O'QITUVCHILARINING TANQIDIY FIKRLASH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY VA METODIK ASOSLARI	428-432
<i>Raxmatov Mirzo Mukimovich</i> BO'LAJAK INFORMATIKA O'QITUVCHILARIGA DASTURLASH TILLARINI O'QITISHNI TAKOMILLASHTIRISHDA SEMIOTIK YONDASHUV	433-438
<i>Umirova Mamlakat Imomovna</i> NUTQIY MADANIYATNI O'STIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI	439-442
<i>Nafasov Arslon Komilovich</i> TARIX FANINI O'QITISH PEDAGOGIK TADQIQOTLAR OBYEKTI SIFATIDA	443-448
<i>Valiyeva Nasiba Xadiytullayevna</i> OLIIY TA'LIMDA O'QITISHNI RAQAMLASHTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK METOD VA MODELLAR	449-455
<i>Мухаммадиева Угилрой Холмуродовна</i> ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ И КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБЛАСТИ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА У СТУДЕНТОВ	456-463
<i>Qosimova Ozoda Xudoynazarovna</i> PEDAGOG XOTIN-QIZLARNING IJTIMOIIY FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY- PEDAGOGIK TAHLILI	464-472

Received: 20 December 2024

Accepted: 5 January 2025

Published: 15 January 2025

Article / Original Paper

THE IMPORTANCE OF THE INTERVIEW METHOD IN ENSURING THE RELIABILITY OF AUDIT EVIDENCE

Ganibaev Ilkhomjon Shokiraliyevich,

Senior lecturer, Fergana Polytechnic Institute, PhD

Abstract. This article reflects the purpose of the audit, audit evidence, the importance of audit evidence, the procedure for obtaining audit evidence, methods for obtaining audit evidence, the auditor's tasks during the interview process, psychological abilities and skills that are important for the auditor in conducting the interview process, the concept of the interview, factors to consider when organizing the interview process, risks and problems that may be identified as a result of the interview, measures to be taken to eliminate these risks and problems, increase awareness of fraud, and form a culture of ethics and honesty in the enterprise.

Keywords: audit, evidence, interview, financial statement, data, audit opinion, control.

AUDITORLIK DALILLARI ISHONCHLILIGINI TA'MINLASHDA INTERVYU USULINING AHAMIYATI

G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich

Farg'ona politexnika instituti katta o'qituvchisi, PhD

Annotatsiya. Ushbu maqolada auditning maqsadi, audit dalillari, audit dalillarining ahamiyati, auditorlik dalillarini olish tartibi, auditorlik dalillarini olish usullari, intervyu o'tkazish jarayonida auditorning vazifalari, intervyu jarayonini amalga oshirishda auditor uchun muhim bo'lgan psixologik qobiliyatlar va ko'nikmalar, intervyu haqida tushuncha, intervyu jarayonini tashkil qilishda e'tibor beriladigan omillar, intervyu natijasida aniqlanishi mumkin bo'lgan risk va muammolar, mazkur risk va muammolar bartaraf etish, firibgarlikdan xabardorlikni oshirish, korxonada axloq va halollik madaniyatini shakllantirish uchun ko'riladigan choralar aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: audit, dalillar, intervyu, moliyaviy hisobot, ma'lumotlar, auditorlik xulosasi, nazorat.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I1Y2025N16>

Kirish. Raqamli iqtisodiyot sharoitida hamda O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotini rivojlantirish va erkinlashtirishda hamda xususiy tadbirkorlik sektori barqarorligini ta'minlashda audit tizimi muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda audit faoliyat ko'rsatayotgan xo'jalik subyektlarining asosiy ko'rsatkichlari samaradorligini baholashda katta rol o'ynaydi va korxonalarning moliyaviy faoliyati, boshqaruvi, muammoli savollari, ularning yechimi bo'yicha asosiy tavsiyalarni beradi. Auditning asosiy maqsadi xo'jalik yurituvchi subyektning moliyaviy hisobotlarining ishonchliligini va ularning moliyaviy va xo'jalik operatsiyalarining amaldagi normativ hujjatlarga muvofiqligini aniqlashdir.

Auditor tekshirilayotgan davrdagi birlamchi hujjatlarni tahlil qilish, buxgalteriya xodimlari bilan suhbat o'tkazish, hisob siyosatini, aylanma hujjatlari jadvalini, buxgalteriya hisobining asosiy tamoyillarini, buxgalteriya hisobi bo'limining tashkiliy tuzilmasini, buxgalteriya hisobi bo'limi xodimlari o'rtasida vazifalarni taqsimlashni, buxgalteriya xodimlari,

hujjatlarni saqlash, xo'jalik operatsiyalarini buxgalteriya registrlarida aks ettirish tartibi, hisobot berish davriyligi, buxgalteriya hisobini avtomatlashtirish, nazorat vositalarini o'rganish orqali buxgalteriya hisobi tizimini baholaydi.

Moliyaviy hisobotlar auditini o'tkazayotganda auditor tekshirilayotgan moliyaviy hisobotlar buxgalteriya hisobi standartlariga mos kelishi yoki undan chetlanishlar bo'lgan hollarni aniqlashi uchun zaruriy dalillarni to'playdi. Shu dalillar asosida auditor moliyaviy hisobotlarning to'g'ri yoki xato tuzilganligini aniqlaydi. Bir so'z bilan aytganda, dalillar audit tekshiruvining asl mohiyatini tashkil etadi. Auditor moliyaviy hisobotlar yuzasidan o'z professional fikrini bildirib olishi uchun yetarli miqdordagi va sifatli dalillar to'plashi lozim.

Dalil — oldindan bildirilgan biror taxminning to'g'ri yoki xato ekanligini ko'rsatuvchi vosita hisoblanadi.

Auditing xalqaro standarti 500-“Audit dalillari”ga asosan, auditorlik dalillari-auditor tomonidan auditorlik fikri asoslangan xulosalarni shakllantirishda foydalaniladigan ma'lumotlar hisoblanadi. Auditorlik fikri va auditorlik xulosasini tasdiqlash uchun auditorlik dalillari talab qilinadi. O'z tabiatiga ko'ra, ular yig'iluvchanlik xarakteriga ega va asosan audit o'tkazish davomida auditorlik amallarini bajarish natijasida olinadi. Buxgalteriya hisobi ma'lumotlaridan tashqari, boshqa ichki axborot manbalari ham auditorlik dalillarining muhim manbalari hisoblanadi. Auditorlik dalillar sifatida ishlatilishi mumkin ma'lumotlarni rahbar mutaxassislarining ishidan foydalangan holda tayyorlanishi yoki tashqi axborot manbalaridan olinishi mumkin. Rahbar mutaxassis-buxgalteriya hisobi yoki auditdan tashqari, ma'lum bir sohada bilim, tajribali shaxs yoki tashkilot, ushbu sohada ish natijalari tashkilot tomonidan moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda foydalaniladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Korxonalarni istiqbolli rivojlantirishda korxonaning mavjud imkoniyatlaridan to'liq foydalanishni amalga oshirish maqsadida audit xizmatidan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlariga o'tish jarayonida buxgalteriya hisobi obyektlarini standartlar va me'yoriy hujjatlar asosida hisobga olish, boshqaruv qarorlari uchun sifatli ma'lumotlar yetkazib berish, korxona faoliyati ustidan tizimli nazorat va tahlil qilish jarayoni audit xizmatidan foydalanish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

Auditorlik xulosasini ishlab chiqishda auditorning ishinig katta qismi auditorlik dalillarini olish va baholashdan iborat. Audit dalillari moliyaviy hisobotlar uchun asos bo'lgan buxgalteriya hisobidagi ma'lumotlarni ham, boshqa manbalardan olingan ma'lumotlarni ham o'z ichiga oladi.

Sh.I.Ilhamovni ilmiy adabiyotlarida “Auditor tomonidan tekshiruvdan oldin, tekshiruv jarayonida va uning natijalariga ko'ra tayyorlangan va to'plangan barcha ma'lumot auditorlik ma'lumoti hisoblanadi. Ushbu ma'lumotning bir qismi auditorlik dalillari tariqasida foydalanish uchun mumkin bo'lgan hujjatlar yoki ularning nusxalaridir. Shuningdek, auditor auditorlik xulosasiga asoslanadigan oqilona xulosalarni shakllantirish maqsadida yetarli bo'lgan tegishli auditorlik dalillarini olishi lozim. Auditorlik dalil(isbot)lari — auditorlik xulosasini asoslashga xizmat qiladigan tekshiruv vaqtida auditor tomonidan to'plangan ma'lumot va natijalardir” deb ta'kidlab o'tgan [1.219-b].

K.B.Axmedjanovning ilmiy adabiyotlarida auditorlik dalillari va uni ahamiyati to'g'risida quyidagi fikrlarni bildirib o'tgan. “Moliyaviy hisobotlar auditini o'tkazayotganda auditor tekshirilayotgan moliyaviy hisobotlar buxgalteriya hisobi standartlariga mos kelishi yoki

undan chetlanishlar bo'lgan hollarni aniqlashi uchun zaruriy dalillarni to'playdi. Shu dalillar asosida auditor moliyaviy hisobotlarning to'g'ri yoki noto'g'ri tuzilganligini aniqlaydi. Bir so'z bilan aytganda, dalillar audit tekshiruvining asl mohiyatini tashkil etadi. Auditor moliyaviy hisobotlar yuzasidan o'z professional fikrini bildira olishi uchun yetarli miqdordagi va sifatli dalillar to'plashi lozim. Dalil — oldindan bildirilgan biror taxminning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini ko'rsatuvchi vosita hisoblanadi" [2.296-b].

Z.T.Mamatovning ilmiy adabiyotlarida "Auditorlik tekshirishning asosiy tuzatishlari bo'yicha xulosa chiqarishga asos bo'lishi uchun auditor tegishli dalillarni to'plashi lozim. Tekshirish chog'ida auditor to'plagan axborotlar va tahliliy ma'lumotlar auditor dalili deb ataladi. Dalillarni to'plash uchun auditor turli amallarni (protseduralarni) to'plashi mumkin. Tegishli texnologiya jarayonining ajralmas qismi bo'lgan dalillarni to'plashning ma'lum usulini amal (protsedura) deb ataymiz" degan fikrni bildiradi [3.110-b].

E.J. Muydinov o'zining ilmiy maqolalarida "Auditor noto'g'ri xulosa chiqarib qo'yish xavfini kamaytirish uchun o'z fikrlarni bir necha manbadan olgan ma'lumotlarga asoslanib shakllantirishi lozim. Agar bir manbadan olingan dalillar boshqa bir manbadan olingan ma'lumotlarga mos tushmasa, yoki ularni inkor qilsa auditor o'z izlanishlarini chuqurlashtirishi va bu voqelik bo'yicha yuzaga kelgan shubhani bartaraf qilishga imkon beruvchi dalillarni izlab topishi lozim"ligini qayd etadi [4.1173-b].

A.Tuychiyevning fikricha "Auditorlik dalillari o'ziga xos tabiatga ega ekanligi tufayli, shuningdek, audit qiymatidan kelib chiqqan holda, auditor o'zi ifodalayotgan fikr mutlaqo to'g'ri deb to'liq ishonch hosil qilishi mumkin emas. Biroq u o'zining fikri yetarli darajada adolatli ekaniga ishonch hosil qilish kerak. Auditor barcha dalillarni taqqoslab, auditorlik xulosasini tuzish uchun haqligiga yetarlicha ishonishi bo'yicha bir qarorga kelishi mumkin" [5.190-b].

B.K.Hamdammovning ilmiy adabiyotlardagi dalillar va ularni shakllari to'g'risida quyidagicha fikr bildirgan "Dalillarni yig'ish va baholash — dalillar bu son ko'rsatkichlari bilan ifodalangan ma'lumotni belgilangan mezonlarga mosligini aniqlash uchun auditor foydalaniladigan manbalardir. Dalillar turli shaklda bo'lishi mumkin, jumladan mijozlarning og'zaki javoblari, kontraktlar, auditorning shaxsiy kuzatishlari. Muhimi audit oldidagi maqsadga erishish uchun dalillar sifatli va yetarli darajada to'planishi shart bo'lib, bu auditning asosiy qismlaridan hisoblanadi" [6.30-b].

K.B.Axmedjanovning ilmiy adabiyotlaridagi fikricha "Audit dalillar auditorlik xulosasini tasdiqlash uchun auditor tomonidan olingan ma'lumot. Xulosani shakllantirishda Auditorlik faoliyatining eng ko'p ishi audit dalillarni olish baholashdan iborat" [7.148-b].

M.S.Hojiyevning fikricha "Dalillarni olish jarayonida auditor qanday materiallarni nima maqsadda tekshirayotgani haqida aniq tasavvurga ega bo'lishi zarur. Shundan so'ng auditor auditorlik amaliyotida auditorlik dalillarini yig'ishni tezlashtirish uchun tasodifiy xatolarni ma'lum mezonlar tizimini qo'llab, baholashga majbur" [8.14-b].

A.X.Shoolimovning ilmiy adabiyotlarida "Auditorlik dalillari ishonchli va yetarli bo'lishi lozim. Dalilning ishonchliligi — qaysidir bir muammoni yechish uchun uning muhimligidir, yetarlilik esa har bir aniq holatda, auditorlik tavakkalchiligi va ichki nazorat tizimini baholash asosida aniqlanadi. Qanday bo'lmasin, auditor haqqoniy va asoslangan xulosa tayyorlash uchun kerakli sifatdagiy yetarli darajada dalillar to'plaganligiga to'liq ishonch hosil qilishi lozim" degan fikr bildirilgan [9.281-282-b].

I.N. Qo'ziev o'zining ilmiy maqolalarida "Auditorlik xulosasini berish uchun va unga fikr bildirishga auditorlik dalillarini to'plash masalasi alohida ahamiyatga ega bo'lmoqda. Chunki auditorlik dalillari — auditorlik tashkiloti tomonidan auditorlik tekshiruvi vaqtida yig'ilgan va auditorlik xulosasini asoslovchi buxgalteriya hisobi ma'lumotlari, analitik schyotlar qoldiqlari, boshlang'ich hujjatlar va yig'ma registrlar, boshqa auditor tomonidan to'plangan axborotlar hisoblanadi" deb ta'kidlab o'tgan [10.4-b].

Audit dalillari rahbariyatning da'volarini qo'llab-quvvatlaydigan va tasdiqlovchi ma'lumotlarni ham, bunday tasdiqlarga zid bo'lgan har qanday ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, ba'zi hollarda, hatto ma'lumotlarning yo'qligi (masalan, rahbariyatning so'ralgan bayonotni taqdim etishdan bosh tortishi) ham auditorlik dalillarini tashkil qiladi va auditor tomonidan foydalaniladi.

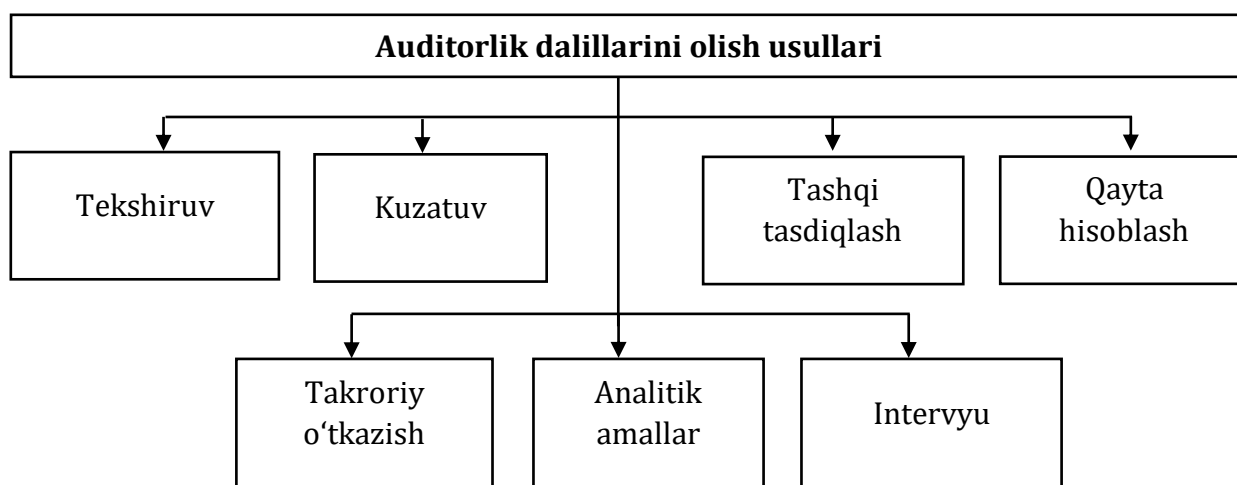
Shunday qilib, bizning fikrimizcha, auditorlik dalillari – bu auditorlik xulosasini tayyorlashga asos bo'ladi, auditorlik tekshiruvining bir qismi bo'lib, auditorning ish faoliyatini natijasini o'zida aks ettiruvchi ma'lumotlar yig'indisi hisoblanadi.

Muhokama. Auditorlik xulosasini ishlab chiqishda auditorning ishinig katta qismi auditorlik dalillarini olish va baholashdan iborat. Auditorlik dalillarining yetarliligi va maqsadga muvofiqligi o'zaro bog'liqdir. Yetarlilik auditorlik dalillarining miqdoriy ko'rsatkichidir.

Talab qilinadigan auditorlik dalillarining miqdori auditorning noto'g'ri tavakkalchilik risklarini baholashiga bog'liq (baholangan xatarlar qanchalik yuqori bo'lsa, auditorlik dalillari shunchalik ko'p bo'lishi kerak), shuningdek, bunday auditorlik dalillarining sifatiga bog'liq (sifat qanchalik yuqori bo'lsa, dalillar shunchalik kam talab qilinishi mumkin). Biroq, ko'proq auditorlik dalillarini to'plash ularning sifatizligini bildirmaydi.

Audit dalillari moliyaviy hisobotlar uchun asos bo'lgan buxgalteriya hisobidagi ma'lumotlarni ham, boshqa manbalardan olingan ma'lumotlarni ham o'z ichiga oladi. Auditorlik dalillar olish usullari auditing xalqaro standarti 500-"Audit dalillari"ga muvofiq quyidagi turlarga bo'linadi 1-rasm.

1-rasm.

1-rasm. Audit dalillarini olish usullari.

Manba: muallif ishlanmasi.

Auditorlik dalillarini olish usullari ichida intervyu muhim ahamiyatga ega. Chunki bu usulda audit dalillari korxona xodimlari, moddiy javobgar shaxslar, mutaxassislar, rahbarlar va korxona ma'lumotlariga aloqador bo'lgan boshqa tashqi shaxslar bilan bevosita muloqot qilish orqali dalillar to'planadi. Natijada korxonadagi hisob ishlarini tashkil qilish, nazorat qilish, mulklar butligini ta'minlash, firibgarlik va suiiste'molchilik holatlarini aniqlash hamda ularni oldini olish choralari ko'rish imkoniyati yaratiladi.

Intervyu (ing. *interview*) — bu ikki yoki undan ortiq kishilar o'rtasidagi suhbat turi bo'lib, suhbatni tashkil qiluvchi o'z suhbatdoshlariga savol beradi va ulardan javob oladi. Ba'zi hollarda bu yozuvda yoki jonli ravishda sodir bo'ladi.

Intervyular odatda yuzma-yuz va shaxsan o'tkaziladi, lekin tomonlar video konferensiya aloqa yoki telefon suhbatlarida bo'lgani kabi geografik jihatdan ajratilishi mumkin. Intervyu deyarli har doim ikki yoki undan ortiq tomonlar o'rtasidagi og'zaki suhbatni o'z ichiga oladi. Ba'zi hollarda savollar va javoblarni kiritgan ikki kishi o'rtasida "suhbat" bo'lishi mumkin.

Intervyu — bu tashkilot ichida ham, undan tashqarida ham ma'lumotga ega bo'lgan shaxslarga moliyaviy va moliyaviy bo'lmagan ma'lumotlarni taqdim etish bo'yicha so'rov. Boshqa audit amallari bilan bir qatorda intervyu butun audit davomida keng qo'llaniladi. So'rovlar rasmiy yozma va norasmiy og'zaki ko'rinishda bo'lishi mumkin. Intervyu jarayonining ajralmas qismi bu olingan javoblarni baholashdir.

So'rovlarga javoblar auditorni ilgari mavjud bo'lmagan ma'lumotlar yoki tasdiqlovchi auditorlik dalillari bilan ta'minlashi mumkin. Ba'zi hollarda so'rovlarga javoblar auditor tomonidan olingan boshqa ma'lumotlardan sezilarli farq qiladigan ma'lumotlarni taqdim etishi mumkin. Boshqa hollarda, so'rovlarga javoblar audit amallariga o'zgartirishlar kiritish yoki qo'shimcha audit amallarini bajarish uchun asos bo'ladi.

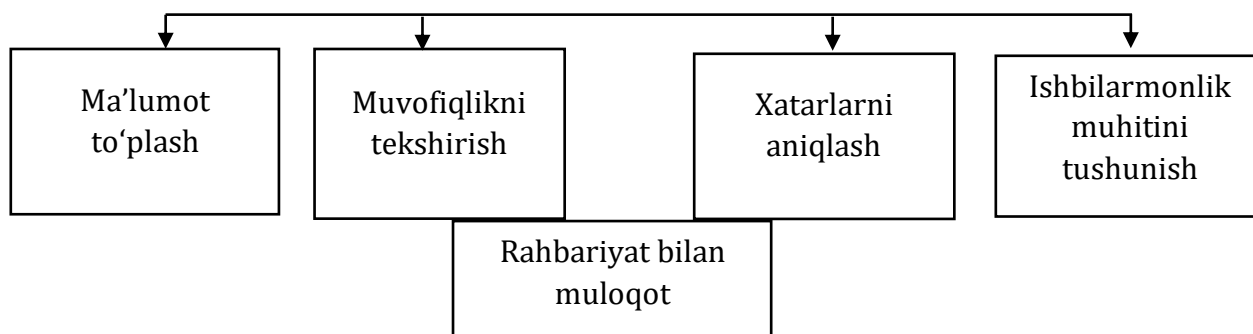
Garchi intervyular natijasida olingan dalillarni tasdiqlash ayniqsa muhim bo'lsa-da, bunday maqsadlar bo'yicha so'rovlar olib borilganda rahbariyatning rejalarini tasdiqlovchi ma'lumotlar cheklangan bo'lishi mumkin. Bunday hollarda rahbariyatning o'z rejalarini amalga oshirish bo'yicha o'tmishdagi faoliyatini, muayyan harakat yo'nalishini tanlash sabablarni va rahbariyatning muayyan harakat yo'nalishini davom ettirish imkoniyatini tushunish uchun intervyu natijasida dalillarni tasdiqlash uchun, muhim ma'lumotlar olinishi mumkin.

Muayyan masalalar bo'yicha auditor og'zaki so'rovlarga berilgan javoblarni tasdiqlash uchun rahbariyatdan va kerak bo'lganda boshqaruv vakolatiga ega bo'lgan shaxslardan yozma ko'rsatmalar olish zarur deb topishi mumkin.

Korxonalar auditi auditorlik dalillarini olishda intervyularning roli muhim hisoblanadi. Chunki, faqat intervyular o'tkazish orqali audit o'tkazish ko'lamini belgilash, audit riskini aniqlash va uni kamaytirishga erishish mumkin. Intervyu orqali korxona faoliyatidagi moliyaviy operatsiyalar, nazorat tizimlari va faoliyatning boshqa jihatlari haqida, shuningdek, me'yoriy asoslar, tartib qoidalardan chetga chiqish holatlari yuzasidan muhim ma'lumotlar olinishidan tashqari, korxona faoliyatida yo'l qo'yilayotga salbiy holatlarni oldini olish bo'yicha takliflar ham olinishi mumkin. Intervyu o'tkazish jarayonida auditorga bir qator vazifalar yuklanadi. Intervyu jarayonini sifatli tashkil qilish va o'tkazish mazkur vazifalarni qay darajada bajarilishiga bog'liq. Intervyu o'tkazish jarayonida auditorning vazifalar 2-rasmda keltirilgan.

2-rasm.

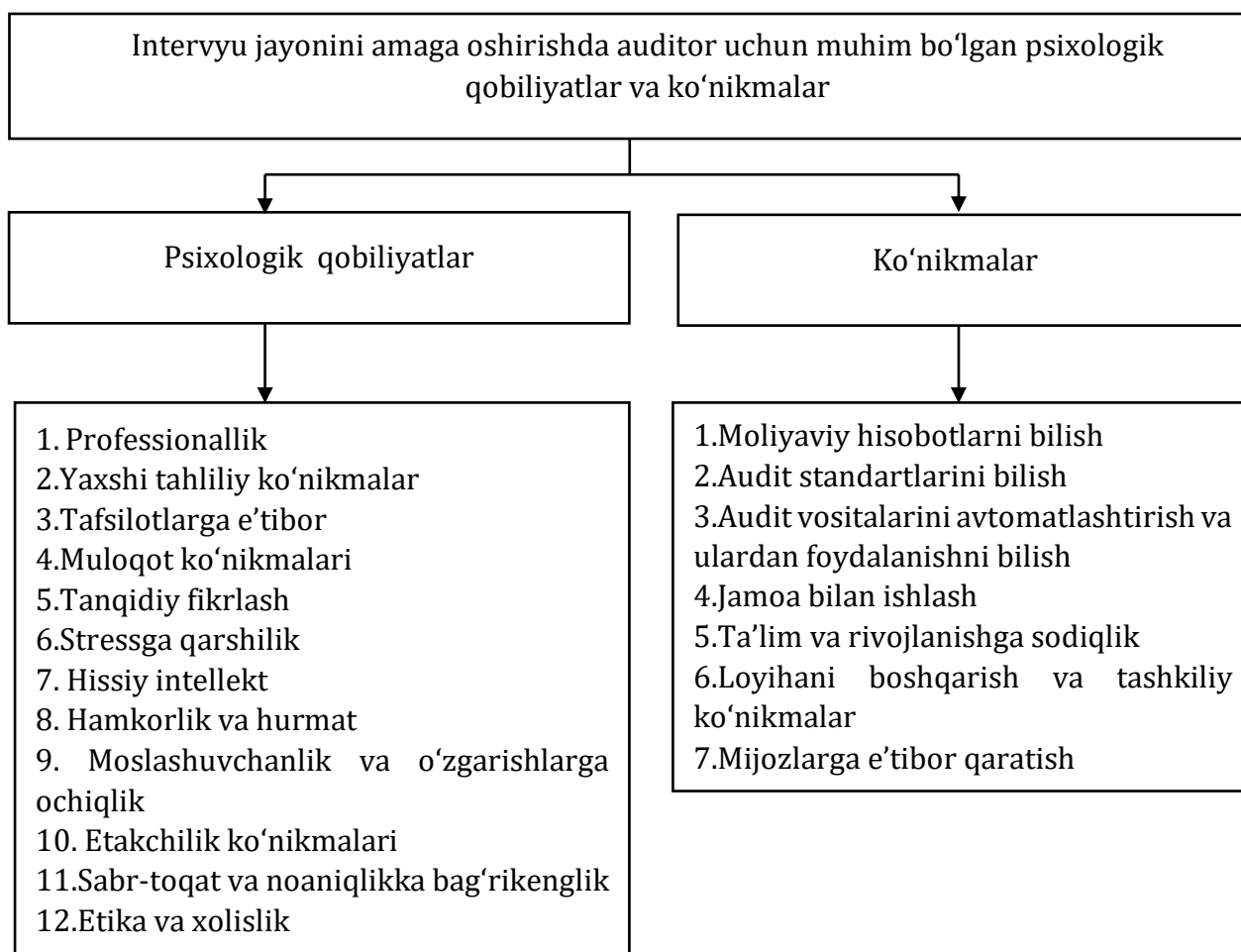
Intervyu o'tkazish jarayonida auditorning vazifalar

Manba: muallif ishlanmasi.

Auditorlik intervyu davomida auditorlar korxonaning bir nechta xodimlari bilan intervyular uyushtirishga to'g'ri keladi. Mazkur xodimlar korxona rahbariyati xodimlari, korxona mutaxassislari, korxona ishchilari, moddiy javobgar shaxslar hamda korxona faoliyatiga aloqador boshqa korxona xodimlari ham bo'lishi mumkin. Har bir inson bir biridan farq qiluvchi muayyan xarakterga ega. Shuning uchun odatda auditor intervyu jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirishiga hissa qo'shadigan, undan ma'lum psixologik qobiliyatlar va ko'nikmalarni namoyish etish talab qilinadi. Auditor tomonidan intervyu jarayonini amalga oshirishda auditor uchun muhim bo'lgan ba'zi psixologik qobiliyatlar va ko'nikmalar 3-rasmda keltirilgan.

3-rasm

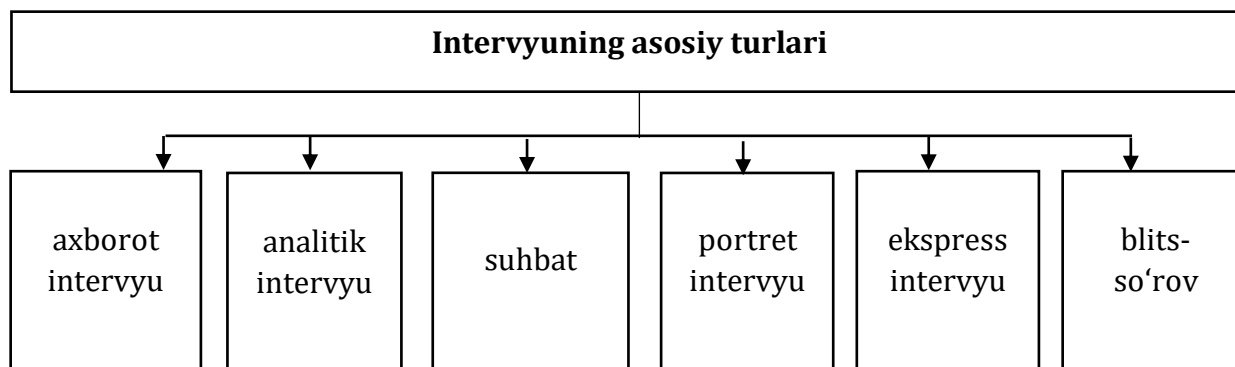

3-rasm. Intervyu jarayonini amalga oshirishda auditor uchun muhim bo'lgan psixologik qobiliyatlar va ko'nikmalar.

Manba: muallif ishlanmasi.

Intervyu — bu ikki yoki undan ortiq kishilar o'rtasidagi suhbat bo'lib, suhbat davomida intervyu oluvchi suhbatdoshlardan o'zini qiziqtirgan savollarga javob oladi. Intervyuning maqsadiga qarab quyidagi asosiy turlarga ajratiladi 4-rasm.

4-rasm. Intervyuning asosiy turlari.

Manba: muallif ishlanmasi.

Axborot intervyu. Sohaga oid yangiliklarni aniqlash uchun o'tkaziladigan intervyu hisoblanadi. Axborot intervyusida intervyu oluvchining "Nima?", "Qayerda?", "Qachon?" muayyan voqea yoki fakt haqidagi savollariga suhbatdosh to'g'ridan-to'g'ri qisqa javob beradi, audit jarayonida intervyuning bu turi qo'llaniladi, ya'ni, korxona tomonidan amalga oshirilgan, yangi loyihalar, ko'rsatilayotgan qo'shimcha xizmatlar, sotib olingan yangi transport vositalari va boshqalar to'g'risida ma'lumotlar olish imkoniyati mavjud.

Analitik intervyu. Bunday intervyuning diqqat markazida endi fakt emas, balki muammo. Intervyu "Qanday qilib?" degan savollarga asoslanadi va nima uchun?". Analitik intervyular qahramonlari ko'pincha mutaxassislardir. Audit jarayonida eng ko'p qo'llaniladigan intervyu turi hisoblanadi. Chunki intervyuning maqsadi mavjud muammolarni aniqlash, ularni kelib chiqish sabablarini o'rganish va ularni bartaraf etish choralarini ko'rish hisoblanadi.

Suhbat. Bunday intervyu ayniqsa videoblogerlar orasida mashhur. Bu erda intervyu oluvchi suhbatda intervyu beruvchi bilan teng ravishda ishtirok etadi va tayyorlangan savollarga qat'iy rioya qilmaydi. U o'z fikrini bildirishi va hatto suhbatdoshi bilan bahslashishi mumkin. Natijada maqsadli auditoriya uchun qiziqarli bo'lgan jonli muhokama yuzaga keladi. Auditda intervyuning suhbat turi qo'llaniladi, intervyu jarayonidan mavjud muammoni aniqlan va bartaraf etish bo'yicha bahs va munozaralar yuzaga kelishi mumkin.

Portret intervyu. Ko'pincha taniqli shaxslar portret intervyu qahramonlariga aylanishadi. Ushbu formatdagi asosiy e'tibor intervyu beruvchining qiyofasiga, uning hayotiga, ijodiga, g'oyalariga qaratilgan. Suhbatdan farqli o'laroq, portret intervyusida intervyu beruvchi deyarli o'zini namoyon qilmaydi va suhbatdoshga iloji boricha batafsil va ochiq gapirishga imkon beradi.

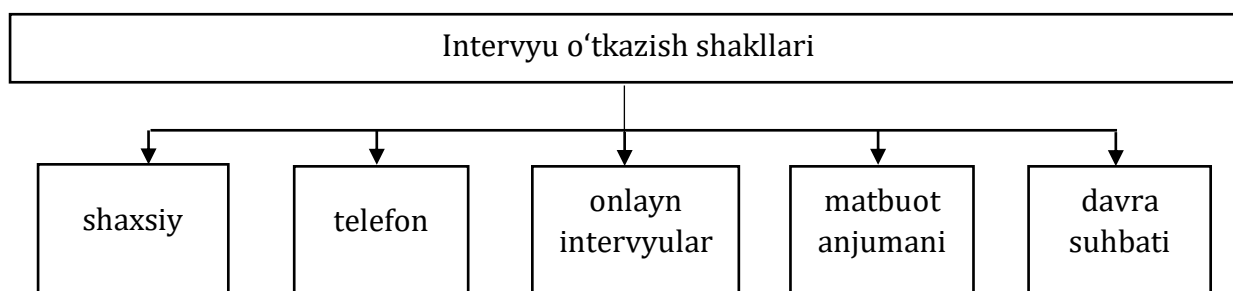
Ekspress intervyu yoki xabar suhbat. Muayyan voqea yoki masala bo'yicha 2-3 ta qisqa savoldan iborat dialog. Ekspress intervyuni axborot va tahliliy intervyu aralashmasining

qisqartirilgan versiyasi deb atash mumkin. Uning asosida, masalan, biror voqelik yoki masalani sharhlash imkoniyati yaratiladi.

Blits so'rovi. Sotsiologik va marketing tadqiqotlarining mashhur usuli hisoblanadi. Blits-so'rovi operativ intervyu yoki ko'cha so'rovi deb ham ataladi. U ko'p sonli intervyu beruvchilardan bir xil qisqa savollarga javob berishni so'raydi. Tezkor so'rov har qanday mavzu bo'yicha jamoatchilik fikrini bilish imkonini beradi. Auditda intervyuning bu turidan korxona rahbariyati tomonidan ishni tashkil qilinishi, ichki nazoratni yo'lga qo'yilganligi to'g'risida fikrlarni bilish uchun qo'llaniladi.

Intervyu o'tkazish shakliga ko'ra quyidagilarga bo'linadi 5-rasm.

5-rasm. Intervyu o'tkazish shakllari.

Manba: muallif ishlanmasi.

Shaxsiy intervyu. Eng keng tarqalgan intervyu formati ishtirokchilarning yuzma-yuz gaplashishidir. Ovoz ovoz yozuvchi moslama yoki videokamera yordamida amalga oshiriladi. Natijada suhbatdoshdan mavzuga oid muhim ma'lumot olish imkoniyati yaratiladi. Shaxsan muloqot qilishda texnik muammolar xavfi ham minimallashtiriladi.

Telefon orqali intervyu. Rasmiylardan izoh olishning eng tezkor usuli. Biroq, telefon intervyularini audio yozib olish va keyingi tahlil qilish uchun tinglash qiyin. Va suhbatdosh bilan ko'rishmasdan aloqa o'rnatiladi, bu esa ma'lumotlarni to'liq va haqiqiy holatini olish imkonini bermasligi mumkin.

Onlayn intervyu. Ushbu shakldagi intervyu telefon suhbatining kamchiliklarini yumshatadi, lekin doimiy ravishda yuqori internet tezligini talab qiladi. Ulanishdagi nosozliklar ishtirokchilarni asabiylashtirishi va yo'nalishini buzishi mumkin.

Matbuot anjumani. Ushbu turdagi intervyuda ommaviy axborot vositalarining shaxsi yoki mashhur odamlar guruhi (masalan, sport jamoasi yoki musiqa guruhi a'zolari) turli ommaviy axborot vositalarining ko'plab vakillarining savollariga javob beradi. Matbuot anjumanlari ko'pincha ma'lum bir voqea yoki faoliyat bilan bog'liq. Boshqa intervyu turlaridan farqli o'laroq, matbuot anjumani intervyuga javob beruvchilarning o'zlari tomonidan tashkil etiladi. Jurnalistlarni tanlab, taklif qilishadi. Ushbu format intervyuni qat'iy rasmiy tadbirga aylantiradi.

Davra suhbatlari. Ushbu turdagi intervyu matbuot anjumaniga qarama-qarshidir. Davra suhbatlari muayyan mavzuni muhokama qilishga qiziqqan suhbatdosh tomonidan tashkil etiladi. U asosiy savollarni tuzadi va ekspertlarni muhokamaga taklif qiladi.

Natijalar. Intervyu — suhbat, og'zaki so'rov va boshqa ko'rinishdagi javoblarni hujjatlashtirish orqali shaxs yoki bir guruh korxona xodimlaridan korxona faoliyatiga oid

ma'lumotlarini olish uchun mo'ljallangan tizimli jarayon hisoblanadi. Auditor auditorlik intervyu jarayonini amalga oshirishda bir qator tadbirlarni amalga oshirish kerak bo'ladi, jumladan, korxonaning o'ziga xos tarmoq xususiyatlarini o'rganishi, intervyu o'tkazuvchi shaxslar va ularning sonini aniqlashi, intervyu o'tkazish tartibi, intervyu natijasida aniqlanishi mumkin bo'lgan xavf va muammolarni aniqlashi, ularni bartaraf etish va oldini olish uchun ko'riladigan choralar belgilanishi lozim. Ilmiy tadqiqotlar davomida korxonalarda intervyu jarayonini tashkil qilish, o'tkazish va uning natijasida aniqlangan risk va muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi 3 bosqichdan iborat chora-tadbirlar tizimi taklif etildi.

1. Intervyu jarayonini tashkil qilish.

2. Intervyu jarayoni.

3. Aniqlangan risk va muammolarni bartaraf etish uchun ko'riladigan choralar.

1-bosqich. Intervyu jarayonini tashkil qilishda quyidagi omillarga e'tibor berish tavsiya qilinadi:

- risklarni boshqarish strategiyasini ishlab chiqish va amalga oshirish, korxonada materiallarning mavjudligi va harakati to'g'risida aniq ma'lumotga ega bo'lish uchun materiallarni muntazam ravishda qayd etilishini nazorat qilish, inventarizatsiyani nazorat qilish, materiallarga o'z vaqtida buyurtma berish uchun tizimlar va tartiblarni yaratish, yetkazib beruvchilarni xilma-xilligini ta'minlash, taqdim etilgan materiallar uchun sifat nazorati tartib-qoidalarini o'rnatish, materiallarni o'g'irlash va yetishmovchilikning oldini olishga yordam beradigan xavfsizlik choralarini ishlab chiqish va amalga oshirish, xizmat ko'rsatish uchun mas'ul xodimlarni risklar, boshqaruv tartiblari va muammolarni oldini olish usullari haqida bilishlari uchun o'qitish va rivojlantirishni ta'minlash choralarini belgilash;

- korxonalar faoliyati boshqa tarmoq korxonalari faoliyatidan farq qiladigan o'ziga xos xususiyatlarga ega. Shu sababli intervyu o'tkazish jarayonida auditor mazkur tarmoqni o'ziga xos xususiyatlarini bilishlari talab etiladi. Jumladan, xom ashyo va materiallaridan foydalanishi, ombor xo'jaligini o'ziga xos jihatlari, mahsulot (ish va xizmat) larni ishlab chiqarishni tashkil etish tartibi, mahsulot ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayoni, ekologik standartlar va talablar bilan tanish bo'lishi, korxona faoliyatini doimo rivojlanib borayotganligi sababli bozorlar sohadagi tendensiyalar va innovatsiyalar haqidagi bilimlarni egallashlari lozim bo'ladi.

- auditor suhbatdoshlar sonini aniqlash, ya'ni intervyu uchun auditoriyani tanlash uchun auditor quyidagi mezonlarga amal qilishi kerak: intervyu o'tkazish uchun suhbatdoshning lavozim majburiyatlari, tajribasi, ma'lumoti va mutaxassisligi, malakasi, madaniy va muloqot qobiliyati va sohaga oid maxsus talablarni o'rganish zarur.

Korxona xodimlaridan intervyu olish jarayoni auditorga korxonaning moliyaviy hisoboti yoki ichki nazorati bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan turli risklar yoki muammolarni aniqlashga yordam beradi. Intervyu natijasida risk va muammolarni aniqlagandan so'ng, auditor ushbu risklarni boshqarish va muammolarni hal qilish uchun bir qator harakatlarni amalga oshiradi.

2-bosqich. Intervyu jarayoni. Intervyu natijasida aniqlanishi mumkin bo'lgan risk va muammolar quyidagilardan iborat:

- ichki nazoratni to'g'ri tashkil etilmaganligi, suhbatlar korxonaning ichki nazoratidagi zaif tomonlarini, buxgalteriya hisobi va hisobotidagi xatolarni, korxona ichidagi

firibgarlik yoki noto'g'ri xatti-harakatlarning mumkin bo'lgan belgilarini, rahbariyati bilan bog'liq muammolarni aniqlashga yordam beradi.

- intervyu jarayonida aniqlangan risk va muammolarni bartaraf etish uchun auditor qo'shimcha audit amallarini, tuzatish choralari ko'rishi, mazkur holat yuzasidan rahbariyat bilan bog'lanishi, zarur holatlarda audit birlashmasi yoki kuzatuv kengashi bilan muhokama qilishi, qo'shimcha tavsiyalar va maslahatlar berishi talab etiladi

3-bosqich. Aniqlangan risk va muammolarni bartaraf etish uchun ko'riladigan choralar. Intervyu o'tkazishning oxirgi bosqichida aniqlangan risk va muammolar bartaraf etish uchun, firibgarlikdan xabardorlikni oshirish uchun, korxonada axloq va halollik madaniyatini shakllantirish uchun auditor bir qator choralarni ko'radi va tavsiyalar beradi:

- auditor tomonidan aniqlangan risk va muammolar bartaraf etish uchun tavsiya etilishi mumkin bo'lgan aniq tuzatish choralari, ya'ni, ichki nazoratni takomillashtirish, hisob va hisobotidagi xatolarni tuzatish, xodimlarni o'qitish va malakasini oshirish, siyosat va tartiblarni o'zgartirish, qo'shimcha nazorat mexanizmlarini joriy etish, firibgarlik haqida xabardorlikni oshirishdan iborat.
- auditor korxonada firibgarlikdan xabardorlikni oshirish uchun bir qator chora-tadbirlarni taklif qilishi mumkin, jumladan, firibgarlik va uning oqibatlarini to'g'risida o'qish va treninglar tashkil qilish, siyosat yuritish, axloq madaniyatini yaratish, qo'shimcha nazorat mexanizmlarini amalga oshirish, muntazam audit va tekshiruvlarini joriy etish, korxona rahbariyati va kuzatuv kengashini firibgarlikning oldini olish va aniqlash jarayonlarida faol ishtirok etishni tavsiya qilishi mumkin.
- korxonada axloq va halollik madaniyatini shakllantirish uchun quyidagi qadamlar qo'yilishi mumkin, sohaga oid axloq kodeksini ishlab chiqish, o'qitish va xabardorlikni oshirish, mukofot va rag'batlantirish, yetakchilik namunalari, muloqot va maslahat, muvofiqlik va sanksiyalar, axloq madaniyatini yaratish va qo'llab-quvvatlash jarayonida mijozlar, hamkorlar, yetkazib beruvchilar va jamoatchilik kabi manfaatdor tomonlarni o'z ichiga olishi mumkin.

Xulosa. Korxonalarda auditni amalga oshirishda, korxona faoliyatiga ta'sir etuvchi ijobiy va salbiy omillarni auditorlik dalillarining olish usullaridan biri bo'lgan intervyu orqali amalga oshirish yuzasidan tavsiyalar taqdim etildi. Intervyu orqali korxona faoliyatiga ta'sir etuvchi ijobiy va salbiy omillarni aniqlash, tahlil qilish asosida aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish va oldini olish bo'yicha ma'lumotlar olish imkoniyatini ta'minlaydi.

Korxonalarda audit jarayonini tashkil qilishda yuz berishi mumkin bo'lgan muammolar va xavflarni aniqlash va o'z vaqtida tuzatish choralari ko'rish uchun korxonada sodir bo'layotgan mahsulot ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish bilan bog'liq barcha jarayonlarini doimiy ravishda kuzatib borish va tahlil qilish muhimdir. Bundan tashqari, xavflarni boshqarish strategiyalari va tadbirlarini muntazam yangilab turish, o'zgaruvchan vaziyatga moslashishga va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy oqibatlarni minimallashtirishga yordam beradi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Sh.I.Ilhamov. Audit. Darslik 1-qism. – T.: "Iqtisodiyot". 2018.-295 b.
2. K.B.Axmedjanov, A.X.Sattorov. Auditga kirish. Darslik. – T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021, 448 b.
3. Z.T.Mamatov. Audit. O'quv qo'llanma, T.: «Fan va texnologiya», 2007, 174 bet.

4. E.J.Muydinov “Auditorlik dalillarining turlari va ularni xalqaro audit standartlariga muvofiq olish usullari” *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 3(5), May, 2023. 1173-bet.
5. A.Tuychiyev va boshqalar. *Audit. Darslik*– T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019.- 408 b.
6. B.K.Hamdamiyov va boshqalar. *Amaliy audit. Darslik*. Toshkent.: OOO “Lesson Press” nashriyoti, 2021. -300 b.
7. K.B. Axmedjanov. *Ichki audit. O‘quv qo‘llanma* - Toshkent: Iqtisodiyot, 2019 .- 240 b.
8. M.S.Hojiyev, I.I.Meliyev, S.A.Djumanov *Moliyaviy hisobot audit. Darslik*. T.: OOO “Lesson Press” nashriyoti, 2021. -306 b.
9. A.X.Sholimov, Sh.I.Ilxamov, Sh.A. Tojiboyeva *Iqtisodiy tahlil va audit. Darslik*. - T.: IQTISODIYOT, 2016.-347 b.
10. I.N. Qo‘ziyev. Auditorlik tekshiruvlari natijalari bo‘yicha auditorlik hisobotlari va xulosalarini tuzish masalalari. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 4, iyul-avgust, 2015-yil.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 1 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).